

УДК 341.3

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2021.06.03>

Ворошилова Інна Валеріївна,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри міжнародних відносин та міжнародного права
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID 0000-0003-3271-6719
inna.voroshylova@kubg.edu.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВКЛЮЧЕННЯ НЕДЕРЖАВНИХ АКТОРІВ ДО СФЕРИ ДІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Анотація

Мета статті: коротко дослідити та проаналізувати сучасний стан виконання положень міжнародного гуманітарного права під час конфліктів, ускладнених ознаками асиметричності; процеси та чинники, що впливають на міжнародно-правовий статус недержавних учасників, та можливості їх включення до сфери дії міжнародного гуманітарного права.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі теоретичних аспектів міжнародно-правового статусу недержавних сторін конфліктів, що може бути використаний для подальших досліджень у цій сфері, а також при розробці механізмів поєднання елементів національного та міжнародного права для врегулювання неміжнародних збройних конфліктів.

Висновки. У статті зроблено спробу дати відповідь на два питання: по-перше, яким чином недержавні учасники збройного протистояння можуть бути пов'язані нормами міжнародного гуманітарного права, а по-друге – чи достатньою мірою поведінка таких недержавних суб'єктів охоплюється міжнародним гуманітарним правом у його нинішньому вигляді.

Перше питання стосується дефіциту легітимності, від якого страждають норми міжнародного права, що стосуються недержавних акторів. Ця проблема поширюється на весь спектр міжнародного права. Єдине рішення цієї проблеми, як здається, полягає у забезпеченні згоди, наскільки це можливо, недержавного суб'єкта взяти на себе зобов'язання, визначені нормами міжнародного гуманітарного права для сторін конфлікту.

Друге питання стосується сфери дії міжнародного права щодо недержавних суб'єктів. Це означає, що багато насильницьких дій зазначених суб'єктів (зокрема, терористичні дії) не регулюються нормами міжнародного гуманітарного права. Хоча з цього не випливає, що ці дії взагалі не регулюються законодавством – навпаки, вся сукупність кримінального законодавства відповідної держави може охоплювати їх дії, тоді як право прав людини гарантує, що примусові дії держави залишаються у розумних межах. Проте на деяких театрах військових дій терористичні дії та масовані антитерористичні операції можуть спричинити такі збройні конфлікти, як, наприклад, асиметричні війни, що ведуться в Афганістані чи Іраку. У цьому випадку обмеження, накладені нормами міжнародного гуманітарного права, іноді розглядаються державою як односторонній механізм обмеження її свободи у досягненні своїх законних цілей. Однак ряд дослідників цієї проблеми наголошує, що, незважаючи на це, згідно з нормами міжнародного гуманітарного права у його теперішньому вигляді недержавні суб'єкти користуються досить обмеженим захистом. Якщо межа збройного конфлікту досягнута, будь-яка цивільна особа (недержавний актор), яка береться за зброю, аби виступити проти уряду, стає законною мішенню, а це, своєю чергою, означає, що будь-які процеси кримінального правосуддя мирного часу можна обійти.

З іншого боку, брак волі недержавних акторів до визнання над собою дії норм МГП зумовлений, у першу чергу, браком інструментів для здійснення такого визнання, а також обмеженням способів реалізації власних інтересів таких акторів, які це визнання за собою тягне. З точки зору держави – сумніви щодо того, чи буде таке визнання своєрідним індикатором ви-

знання правосуб'єктності актора в цілому і легітимізацією їхніх дій. Відтак, розглянуті аспекти вкотре вказують на прогалини у нормах міжнародного гуманітарного права та застарілість використовуваних практик, що не охоплюють увесь спектр сучасних конфліктів.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, збройний конфлікт, міжнародний збройний конфлікт, неміжнародний збройний конфлікт, асиметричний конфлікт, недержавний суб'єкт, недержавні актори.

Voroshylova Inna V.,

PhD in Law (International Law), Senior Research Fellow,
Associate Professor of the Chair of International Relations
and International Law, Faculty of Law and International Relations,
Borys Grinchenko Kyiv University
ORCID 0000-0003-3271-6719
inna.voroshylova@kubg.edu.ua

THEORETICAL ASPECTS OF INCLUSION OF NON-STATE ACTORS INTO THE SCOPE OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Abstract

The purpose of the article is to briefly study and analyze the current state of implementation of the provisions of international humanitarian law during conflicts with the signs of asymmetry; factors and processes that affect the international legal status of non-state actors and the possibility of their inclusion into the scope of international humanitarian law.

Scientific novelty of the work is to analyze the theoretical aspects of the international legal status of non-state parties to conflicts, which can be used for further research in the field, as well as for the development of mechanisms to combine elements of national and international law to resolve non-international armed conflicts.

Conclusions. Thus, the article addresses the question of how non-state actors in armed conflict may be bound by international humanitarian law, as well as the question of whether the conduct of such non-state actors is sufficiently covered by international humanitarian law in its current form. The first issue concerns the lack of legitimacy from international law vis-à-vis non-state actors. This is a problem that covers to the whole spectrum of international law. The only solution to this problem seems to be to ensure that, as far as possible, the non-governmental actor agrees to assume the obligations set out by international humanitarian law for the parties to the conflict.

The second issue concerns the field of international law in relation to non-state actors. This means that many acts of violence by non-state actors, including terrorism, are not regulated by international humanitarian law. Although it does not mean that these actions are not regulated by law. On the contrary, the whole set of criminal law of the state may cover their actions, while human rights law guarantees that the coercive actions of the state remain within reasonable limits. However, in some theaters, terrorist acts and massive anti-terrorist operations can lead to armed conflicts, such as asymmetric wars in Afghanistan or Iraq. In this case, the restrictions imposed by international humanitarian law are sometimes seen by the state as a unilateral mechanism to restrict its freedom to achieve its legitimate goals. However, a number of researchers point out that, according to international humanitarian law in its current form, non-state actors still enjoy very limited protection. If the limit of armed conflict is reached, any civilian (non-state actor) who takes up arms against the government becomes a legitimate target, which means that any peacetime criminal justice process can be circumvented.

On the other hand, the lack of will of non-state actors to recognize international humanitarian law is due primarily to the lack of tools for such recognition. At the same time, it limits the activities of such actors. However, from the point of view of the state there are doubts as to whether such recognition will be a kind of indicator of recognition of the actor, putting it on a map. Therefore, the considered aspects once again point to gaps in the norms of international humanitarian law and the obsolescence of the practices used, which do not cover the whole spectrum of modern conflicts.

Key words: *international humanitarian law, armed conflict, international armed conflict, non-international armed conflict, asymmetric conflict, non-state actors.*

Постановка проблеми. У світлі мінливих умов, що характеризують збройні конфлікти XXI сторіччя, у сучасному світі існує багато проблем для належного застосування норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП). Сьогодні можна стверджувати, що уявлення про неактуальність у сучасних конфліктах таких норм, що мають як державні, так і недержавні суб'єкти, є найважливішою перешкодою для збереження початкових цілей МГП, а подальше недотримання – у будь-якій формі – безсумнівно, шкодить його головній меті. Стверджується, що нові ознаки війни, які виникли в останні десятиріччя та сигналізували про зміну природи збройних конфліктів, змусили багатьох сприймати МГП як непридатне в сучасну епоху. Однією з таких проблем є проблема визнання недержавних акторів такими, що підпадають під дію норм МГП. У цьому контексті ряд вчених дотримуються думки, що, оскільки норми МГП застосовуються лише під час «збройного конфлікту», то і питання статусу його учасників вирішується у площині «комбатант – некомбатант». Однак критерії існування збройного конфлікту є досить суворими, і можна спостерігати подальше накопичення колізійних ситуацій із недержавними суб'єктами, залученими до насильницької діяльності, на яких не поширюються норми МГП (але діяльність яких, можливо, регулюються іншим законодавством). Однак, якщо на діяльність недержавних суб'єктів поширюються норми МГП, виникають запитання, чи адекватно вони регулюють діяльність останніх і якими можуть бути механізми вирішення таких колізій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Крім таких основоположних нормативно-правових актів та джерел права, як Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, а також Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року, у ході роботи було проаналізовано дослідження таких вчених, як А. Кассезе, С. Рюнгарт, М. Смітт, М. Келлі, В. Лисик, а також офіційні публікації Гарвардського університету та Женевської академії міжнародного гуманітарного права і прав людини.

Виклад основного матеріалу. У той час, як існує цілий спектр недержавних акторів,

які мають схожу природу, у цій статті мова йтиме лише про тих із них, які мають змогу здійснювати та здійснюють акти насильства – так званих «*violent non-state actors*». До них відносяться, зокрема, терористичні організації, повстанці, пірати та ін. В умовах відсутності чіткого визначення зазначеного поняття у міжнародних нормативно-правових документах та великої варіативності його застосування, вважаємо за доцільне навести ознаки таких недержавних акторів, надані у дослідженні Гарвардського університету. У ньому було визначено, що нові транснаціональні недержавні актори характеризуються, насамперед, «відсутністю держави, емансипацією, обособленістю та асиметричною позицією по відношенню до держав, і, зрештою, є проблематичними, оскільки на них важко реагувати, і вони не визнані давніми законами війни [1]».

Із цих ознак випливає, що такі актори не можуть бути автоматично, без застосування додаткових інструментів визнані такими, що мають певні зобов'язання згідно з нормами міжнародного гуманітарного права в силу самого лише факту, що вони вчиняють насильницькі дії проти держави, а отже, є комбатантами. Відтак, звернемося до питання про те, коли саме норми МГП слід починати застосовувати у конфліктах за участю недержавних суб'єктів. Тут варто зосередити увагу на двох основних аспектах: (1) коли конфлікт досягає рівня (неміжнародного) збройного конфлікту, і (2) чи норми МГП у їх нинішньому вигляді достатньою мірою відповідають інтересам держав у глобальній війні з тероризмом чи у боротьбі з озброєними недержавними акторами?

Перше питання вже добре розглянуто у відповідних міжнародних договорах і доктрині. Традиційно, у випадках масштабних бойових дій, коли недержавні суб'єкти розпалюють неміжнародні збройні конфлікти (наприклад, озброєна опозиційна група масово починає збройну боротьбу проти уряду), застосовуються норми МГП. Тому для застосування таких норм важливо визначити точний юридичний поріг існування неміжнародного збройного конфлікту. У цьому контексті може бути достатньо процитува-

ти статтю 1 (1) Додаткового протоколу II (далі – ДП II), що стосується міжнародних збройних конфліктів, яка вимагає (для застосування зазначеного Протоколу), аби недержавне збройне угруповання було «під відповідальним командуванням, здійснювало такий ефективний контроль» над територією [Високої Договірної Сторони], щоб дозволити [їй] здійснювати тривалі та узгоджені військові операції та застосовувати цей Протокол [2]». У зв'язку з цим важливо пам'ятати, що конфлікти або насильницькі ситуації, які не досягають рівня збройного конфлікту в технічному сенсі, не регулюються нормами МГП. Стаття 1 (2) ДП II уточнює, що Протокол не застосовується до «ситуацій внутрішньої напруженості, таких як заворушення, поодинокі та спорадичні акти насильства та інші акти подібного характеру, оскільки вони не є збройними конфліктами» [2]. Таким чином, якщо у документі визначено випадки застосування норм МГП, то чи визначено так само чітко, до кого і в якій мірі застосовуватимуться його норми за умов відсутності ефективних інструментів контролю недержавних акторів?

Першим із підходів, якого дотримується ряд дослідників у сфері МГП, і який є більшою чи меншою мірою традиційним, є теорія позитивного контролю – контролю *de facto*. Її обґрунтування полягає у тому, що оскільки деякі збройні групи фактично здійснюють контроль над територією, вони поведуться як держави, беруть на себе певні владні повноваження та «панують» над своїми «громадянами» (жителями) на певній території, то, відтак, будь-які міжнародні зобов'язання, включаючи зобов'язання за нормами МГП, які беруть на себе держави, також повинні поширюватися на ці збройні групи. Як слушно зауважує С. Рюнгарт, це обґрунтування ніколи не може повністю пояснити обов'язковий характер норм МГП для всіх збройних груп, оскільки, по-перше, не всі вони здійснюють територіальний контроль, а по-друге, такий контроль полягає у дотриманні прав цивільного населення на підконтрольній території, отже лежить у площині дії норм міжнародного права прав людини [3].

Водночас, можна навести й іншу теорію, яку, зокрема, обстоював А. Кассезе. Згідно з нею збройні групи можуть бути зв'язані конвенціями у сфері МГП, оскільки догово-

ри можуть створювати зобов'язання для третіх сторін – аргумент, який ґрунтується на статті 35 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. Цю теорію можна легко заперечити на тій підставі, що для того має бути виконано дві умови [4]: 1) «учасники цього договору мають намір зробити це положення засобом створення зобов'язання»; 2) «третья держава напевно бере на себе у письмовій формі це зобов'язання». Головна слабкість цієї теорії полягає в тому, що вона пояснює лише обов'язковий характер норм МГП для збройних груп за умови, що ці групи погоджуються бути зобов'язаними згідно з ними. Відповідно до статті 35 зазначеної конвенції, а також згідно з логікою здорового глузду, договори не можуть створювати зобов'язання для третіх сторін без їх згоди. Зрештою, сутність цієї теорії зводиться до основної ідеї про те, що озброєна група зв'язана певними зобов'язаннями лише тоді, коли вона сама бажає взяти на себе таке зобов'язання.

Однак, у цьому контексті варто наголосити, що на відміну від міжнародних збройних конфліктів, у міжнародних збройних конфліктах не застосовується правило, що недержавний актор може зробити заяву про взяття на себе зобов'язань застосовувати норми, що регулюють міжнародні збройні конфлікти, за аналогією того, як це передбачено для міжнародних збройних конфліктів у статті 96 Додаткового протоколу I (далі – ДП I) 1977 року [5]. Так, згадана стаття передбачає: «Цей Протокол відкритий для приєднання будь-якого учасника Конвенцій... Документи про приєднання здають на зберігання депозитарію Конвенції [6]». Звідси випливає, що до ДП II 1977 року може приєднатися виключно сторона, яка є учасницею Женевських конвенцій (далі – ЖК) 1949 року. Якщо припустити, що будь-який недержавний актор зробив декларацію відповідно до статті 96 ДП I 1977 року і взяв на себе зобов'язання, передбачені нормами ЖК 1949 року і ДП I 1977 року, його аж ніяк не можна вважати учасником зазначених міжнародних договорів [5].

Водночас, самі недержавні актори мають низку причин відмовлятися від зобов'язань за нормами МГП, у першу чергу, через специфіку бойових/насильницьких дій, які вони ведуть під час асиметричних конфліктів. Так,

наприклад, для технологічно неблагополучної сторони повстанців в Іраку порушення норм МГП надало інструменти, що дозволяють їм [7]: 1) забезпечити виживання групи; 2) наблизитися до американських солдат з метою їх убивства. Заради справедливості варто зазначити, що це, звісно, не єдина причина. Перелік факторів, з якими стикаються недержавні суб'єкти при дотриманні норм МГП, надзвичайно корисний для належного розуміння відповідних проблем, було розроблено Женевською академією міжнародного гуманітарного права і прав людини. Він класифікує такі фактори на п'ять основних груп, у тому числі [8]: 1) стратегічні військові проблеми; 2) ймовірність переслідування за національним законодавством; 3) недостатнє знання норм міжнародного права; 4) ідеологія як причина навмисного порушення; 5) незнання відповідних норм міжнародного права.

Які ж норми застосовуються у випадках, коли насильницькі дії недержавних суб'єктів, зокрема терористичні, не регулюються нормами МГП? Це не означає, що подібні дії взагалі не регулюються законом. Навпаки – до них може бути застосована вся сукупність норм кримінального законодавства, тоді як право прав людини гарантує, що примусові дії держав залишаються у допустимих межах. Незважаючи на те, що тероризм підпадає під дію норм внутрішнього кримінального законодавства, війна з тероризмом призвела до появи і формування практики виключення тероризму зі сфери дії міжнародного гуманітарного права [7]. Для держав застосування норм МГП до терористів має перевагу з огляду на те, що останні стають законними об'єктами потенційно смертельних атак (так званих «цільових»), хоча на деяких театрах військових дій терористичні дії та масовані антитерористичні операції можуть спричинити такі збройні конфлікти, як, наприклад, асиметричні війни, що ведуться в Афганістані чи Іраку.

Навіть у цьому випадку норми МГП іноді розглядаються як такі, що не надають державі достатньої свободи для досягнення своїх цілей, оскільки, з одного боку, фактично їх застосування робить державу єдиним об'єктом МГП, а з іншого – певним чином легітимізує такі збройні формування та надає їм правосуб'єктності [9]. Хоча у цьому контек-

сті доцільно зазначити, що згідно з нормами МГП у їх теперішньому вигляді недержавні суб'єкти все одно користуються досить обмеженим захистом. Якщо межі збройного конфлікту досягнуто, будь-яка цивільна особа (недержавний актор), яка береться за зброю проти уряду, стає законною мішенню, що означає, своєю чергою, що будь-які процеси кримінального правосуддя мирного часу можна обійти [3]. Згідно з нормами внутрішнього законодавства, для членів збройних груп навіть не існує такого поняття, як статус військовополоненого. Якщо недержавні суб'єкти потрапляють у полон на полі бою, будучи «незаконними» або «нерегулярними комбатантами», їх може бути затримано та притягнуто до відповідальності за те, що вони брали участь у бойових діях. Це ставить їх у явно не вигідне становище по відношенню до регулярних комбатантів (які належать до армії держави).

Насамкінець варто, на нашу думку, коротко розглянути ще один аспект, який стосується відповідальності недержавних акторів. З міжнародної практики випливає, що ця відповідальність зазвичай є індивідуальною, а не колективною, і настає в результаті рішення міжнародного трибуналу або суду держави – сторони конфлікту. Немає жодних ознак того, що такі організації, як озброєні опозиційні групи несуть міжнародну кримінальну відповідальність за порушення норм МГП (тобто, окремо від своїх членів) і навіть навпаки, юрисдикція таких міжнародних кримінальних трибуналів, як Нюрнберзький трибунал і Міжнародний кримінальний суд обмежувалася фізичними особами, а положення про серйозні порушення у Женевських конвенціях стосуються лише окремих винних [3]. Відповідно той факт, що існує індивідуальна відповідальність за міжнародним кримінальним правом, не можна використовувати для підтвердження аргументу про наявність такого поняття, як «колективна» кримінальна відповідальність суб'єкта, який складається з окремих осіб.

Висновки. Отже, у статті зроблено спробу дати відповідь на два питання: по-перше, яким чином недержавні учасники збройного протистояння можуть бути пов'язані нормами міжнародного гуманітарного права, а по-друге – чи достатньою мірою поведінка таких недержавних суб'єктів охоплюється

міжнародним гуманітарним правом у його нинішньому вигляді.

Перше питання стосується дефіциту легітимності, від якого страждають норми міжнародного права, що стосуються недержавних акторів. Ця проблема поширюється на весь спектр міжнародного права. Єдине рішення цієї проблеми, як здається, полягає у забезпеченні згоди, наскільки це можливо, недержавного суб'єкта взяти на себе зобов'язання, визначені нормами міжнародного гуманітарного права для сторін конфлікту.

Друге питання стосується сфери дії міжнародного права щодо недержавних суб'єктів. Це означає, що багато насильницьких дій зазначених суб'єктів (зокрема, терористичні дії) не регулюються нормами міжнародного гуманітарного права. Хоча з цього не випливає, що ці дії взагалі не регулюються законодавством – навпаки, вся сукупність кримінального законодавства відповідної держави може охоплювати їх дії, тоді як право прав людини гарантує, що примусові дії держави залишаються у розумних межах. Проте на деяких театрах військових дій терористичні дії та масовані антитерористичні операції можуть спричинити такі збройні конфлікти, як, наприклад, асиметричні війни, що ведуться в Афганістані чи Іраку. У цьому випадку обмеження, накладені нормами міжнародного гуманітарного права, іноді розглядаються державою як односторонній механізм обмеження її свободи у досягненні своїх законних цілей. Однак ряд дослідників цієї проблеми наголошує, що, незважаючи на це, згідно з нормами міжнародного гуманітарного права у його теперішньому вигляді недержавні суб'єкти користуються досить обмеженим захистом. Якщо межа збройного конфлікту досягнута, будь-яка цивільна особа (недержавний актор), яка береться за зброю, аби виступити проти уряду, стає законною мішенню, а це, своєю чергою, означає, що будь-які процеси кримінального правосуддя мирного часу можна обійти.

З іншого боку, брак волі недержавних акторів до визнання над собою дії норм МГП зумовлений, у першу чергу, браком інструментів для здійснення такого визнання, а також обмеженням способів реалізації власних інтересів таких акторів, які це визнання за собою тягне. З точки зору держави – сумніви щодо того, чи буде таке визнання своєрід-

ним індикатором визнання правосуб'єктності актора в цілому і легітимізацією їхніх дій. Відтак, розглянуті аспекти вкотре вказують на прогалини у нормах міжнародного гуманітарного права та застарілість використовуваних практик, що не охоплюють увесь спектр сучасних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Georges Abi-Saab, Eric Berman, Claude Bruderlein. *Transnationality, War and Law: Report on a Roundtable on the Transformation of Warfare, International Law, and the Role of Transnational Armed Groups*. Harvard University, April 2006. URL: <https://hhi.harvard.edu/publications/transnationality-war-and-law-roundtable-report> (Дата звернення: 24.10.2021).

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (Дата звернення 30.10.2021).

3. Ryngaert Cf. *Imposing International Duties on non-State Actors and the Legitimacy of International Law*. Ashgate, 2010. URL: https://ghum.kuleuven.be/ggs/research/non_state_actors/publications/ryngaert.pdf (Дата звернення: 01.11.2021).

4. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (Дата звернення: 01.11.2021).

5. Сучасні проблеми міжнародного права. *Libet Amicorum* до 60-річчя проф. М.В. Буроменського: моногр. / авт. кол.; за ред. В. М. Репецького та В. В. Гутника. Львів; Одеса: Фенікс, 2017. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%9C_%D0%92_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf (Дата звернення 07.11.2021).

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (Дата звернення: 10.11.2021).

7. Michael N. Schmitt *Direct Participation in Hostilities and 21st Century Armed*

Conflict. URL: https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5503/h09/undervisningsmateriale/schmitt_direct_participation_in_hostilities.pdf (Дата звернення: 12.11.2021).

8. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, Rules of Engagement: Protecting Civilians Through Dialogue with Armed Non-State Actors, October 2011. URL: <http://www.genevaacademy.ch/docs/publications/Policy%20studies/Rules-of-Engagement-EN.pdf> 5-6 (Дата звернення: 12.11.2021).

9. Kelley M. Challenges to Compliance with International Humanitarian Law in the Context of Contemporary Warfare. *Independent Study Project (ISP) Collection*, 2017. URL: https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/1618 (Дата звернення: 15.11.2021).

References:

1. Abi-Saab, Georges, Berman, Eric, Bruderlein, Claude. (2006). *Transnationality, War and Law*: Report on a Roundtable on the Transformation of Warfare, International Law, and the Role of Transnational Armed Groups. Harvard University, April 2006. URL: <https://hhi.harvard.edu/publications/transnationality-war-and-law-roundtable-report> (Last accessed: 24.10.2021).

2. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)*, of 8 June 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (Last accessed: 30.10.2021) [in Ukrainian].

3. Ryngaert, Cf. (2010). *Imposing International Duties on non-State Actors and the Legitimacy of International Law*. URL: https://ghum.kuleuven.be/ggs/research/non_state_actors/publications/ryngaert.pdf (Last accessed: 01.11.2021).

4. Vienna Convention on the Law of Treaties 1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (Last accessed: 01.11.2021) [in Ukrainian].

5. *Suchasny problemy mizhnarodnoho prava. Liber Amicorum do 60-richchia prof. M.V.Buromeskoho*. (2017) / avt. col.; za red. V. M. Repetskoho ta V. V. Hutnyka. Lviv; Odesa: Fenix. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%9C_%D0%92_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.pdf (Last accessed: 07.11.2021) [in Ukrainian].

6. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, of 8 June 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (Last accessed: 10.11.2021) [in Ukrainian].

7. Michael, N. *Schmitt Direct Participation in Hostilities and 21st Century Armed Conflict*. URL: https://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/HUMR5503/h09/undervisningsmateriale/schmitt_direct_participation_in_hostilities.pdf (Last accessed: 12.11.2021).

8. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, Rules of Engagement. (2011). *Protecting Civilians Through Dialogue with Armed Non-State Actors*. URL: <http://www.genevaacademy.ch/docs/publications/Policy%20studies/Rules-of-Engagement-EN.pdf> 5-6 (Last accessed: 13.11.2021).

9. Kelley, M. (2017). Challenges to Compliance with International Humanitarian Law in the Context of Contemporary Warfare. *Independent Study Project (ISP) Collection*. URL: https://digitalcollections.sit.edu/isp_collection/1618 (Last accessed: 15.11.2021).

Стаття надійшла до редакції 16 листопада 2021 р.